

GAZETA TRANSILVANIEI.

Gazet'a ese de 2 ori: Joi'a si Duminec'a, F6i'a, candu concedu ajut6riale. — Pretiulu: pe 1 anu 10 fl., pe 1/4 3 fl. v. a. Tieri esterne 12 fl. v. a. pe unu anu s6u 2 1/2 galbini mon. sunat6ria.

Anulu XXXVI.

Se prenumera la postele c. si r., si pe la DD. corespondenti. — Pentru serie 6 cr. Tacs'a timbrala a 30 cr. de fiacare publicare.

Nr. 81.

Braslovu 6 Novembre 25 Octobre

1873.

Braslovu 5 Noembre n. 1873.

III. Libertatea constitutiunii maghiare.

Dupa scirile cate le avem, avocatulu Ar. Densusianu si astadi se afla in inchisorile dela Muresiu Osiorheiu.

Prenderea densului este pentru maghiari unu actu politico-diplomaticu, 6ra pentru noi romanii o cestiune de viatia natiunale.

Impregiurarile, in care ne aflamu, sunt seri6se, seriosi, solemnii si adunci trebuie se fia si pasii nostri, ce avemu se-i intreprindemu de adi inainte facia cu natiunea maghiara, ca-ci amu ajunsu la punctulu, unde se int6rce o f6ia in istori'a n6stra, si dela actele n6stre venit6rie are se depinda fericirea ori nefericirea, viatia ori m6rtea n6stra nationale.

Pentru c6 se vedemu, ca guvernulu maghiaru se inc6rca a urmari teorei'a „de valachorum progenie e stirpe delenda“ se revenimu la faptulu penal, ce i se imputa avocatului Densusianu.

Densulu este acusat pentru turburarea linis-cei publice (K6zcsend h6borit6s) prin propunerile sale primite de consiliulu municipale al6 Fagarasului.

Ne aducemu cu totii bene amente, ca aceste propuneri se referea la dreptulu publicu, la cestiunile de limba, de autonomia municipale si provinciale.

Vine acumu intrebarea, ca desbaterea cestiunilor de dreptulu publicu in catu se pote ea calific6 de fapta penale.

Cestiunea ac6sta este usioru de resolutu, in data ce vomu consider6 lucrulu din adeveratulu punctu de vedere.

In unu statu absolutisticu orice lege si ordinatiune nu pote servi de obiectu alu discussiunii publice, cetatianiloru nu le este iertatu a cerc6nici causele si nici efectele lor, cu atatu mai pucinu a dechiar6 in publicu o lege de necorespundiat6ria s6u asuprit6ria.

In unu statu constitutionale inse ori ce lege este numai efluxulu vointiei poporului, elu combina situatiunea, judeca efectulu si urmarile legiloru si are dreptulu de a discut6, modific6 s6u delatur6 o lege s6u alta dupa placulu seu.

Avendu acestea inaintea ochiloru se intielege de sene, ca intr'unu statu constitutionale ori si cine-si pote d6 liberu parerea sa despre o lege s6u alta; si pote exprime dorinti'a de modificare ori delaturare totale a unei legi ori si candu.

Unde statulu este impartitu in provincie, teritoria s6u municipia politice, immediatu dupa puterea legislativa, compete acestora dreptu si in mesura mai mare corporatiuniloru municipali, pentru ca ele represent6za vointi'a poporului in teritoriulu respectivu in orice cause de dreptu, si pentru ca ele sunt puterea a d6u'a legislativa pentru acestu teritoriu.

Orce statu constitutionale concede provinciiloru si municipalorur respective desbaterea ori caroru cestiuni politice; le permite in privinti'a ac6sta a face representatiuni la guvernulu si la legislativa, le concede in specialu discutarea unei legi in atat'a, in catu municipale in modulu aratatu mai susu, nu numai potu face propuneri de crearea unoru legi n6ue, d6ra potu exprime si dorinti'a de schimbarea ori delaturarea totale e legiloru esistente si despre acestea se aduca concluse in adunarile sale.

Cu atatu mai multu dreptu au municipale facia cu ordinatiunile ministeriale, cari ei paru a fi fora sprijinu in multumirea poporului. —

In orice statu constitutionale o ordinatiune ministeriale nu are putere de lege adusa prin legislativa, ca-ce ministrulu pote gresi chiaru in contra legiloru, ca errare humanum est, de acea corporatiunile municipalorur politice nu numai ca au dreptu se scarmene ordinatiunile ministrului, d6ca suntu conformatisate binelui poporului, ma vediuramu ca totu odata se den6ga si efectuarea lor, d6ca municipiulu o cugeta de ilegale si atunci ministrulu pote se efectueze respectarea ordinatiunii sale numai pre calea legislativei. Ac6sta e urmarea opozitiunii unu municipiu in contra unei ordinatiuni ministeriale in statele adeveratu constitutionali, si unde intra forti'a in contra opozitiunii legale constitutionali, 6re cum se pote numi unu asemenea passu? —

Despoticu ori tiranu, ori d6ra parintescu si impartiale? — —

Diet'a Ungariei se va readuna pe diu'a in 8 Noembre.

Dietele provinciale ale Cislaitaniei suntu convocate pentru 24 a lunei.

Offici6s'a „Montags-Revue“ din Vien'a nu de multu vorbindu de posibilitatea restauratiunii burboniloru in Franci'a, declara ca Austri'a nu are a se teme de ac6sta restauratiune, ba din contra o considera de o garantia de pace mai multu pentru Europ'a. Totu-odata a aparutu si in „Diurnalul des D6bats“ din Parisu unu articulu in sensulu acest'a. In urm'a acestoru espectoratiuni offici6se lumea, cu deosebire cea franceza, incep6 a crede totu mai multu, ca Austri'a in adeveru sustiene candidatur'a contelui de Chambord. Intr'aceea sosi Victoru Emanuelu la Vien'a si f6u primitu cu „entusiasmu“, mai eri visit6 imperatulu Germaniei Wilhelm cu Bismark curtea de Vien'a si acesti'a fura primiti acola „c'unu entusiasmu inca si mai mare — nespusu.“ De alta parte se scie, ca nici regele Italiei nici imperatulu Germaniei nu voiescu restauratiunea burboniloru cu Franci'a, pentru ca ambii se temu de agitatieunea lumei catolice prin regele viitoru burbonu, care i-ar' bag6 binisioru in cornu de capra. Interesantu e acum'a, ca cu t6te ca s'a proclamatu amicitia intre Wilhelm, Victoru Emanuelu, Franciscu Iosifu si chiaru si Czarulu Alessandru, prin insusi organulu viiu alu imperatului Germaniei cu ocaziunea toastului tienutu la prandiulu de curte din Vien'a, burbonistii francesi totu mai sustienu, ca imperatulu Austriei este aplecatu restauratiunii, va se dica in punctulu acest'a de cea mai mare insemnatate nu consimte cu regentii amici. Ac6st'a inse nici-decumu nu-o potu intielege foile nemtiesci prusace din Vien'a, fiindu ca dicu ele, relatiunea amicala cu Germani'a nu 6rta pe imperatulu Austriei se voi6sca ce nu voiesce betranulu Wilhelm. Curiosu lucru, cu t6te aceste monarchistii francesi credu firmu, ca curtea si aristocrati'a austriaca au simpatii pentru restauratiune, numai partit'a domnit6re nemtiesca este contra ei si contele Andrassy, c6 amicu ce e lui Bismark, nu se simte aplecatu contelui de Chambord fia inse cumu va fi, nu cont. Andrassy va decide in cestiunea ac6st'a, ci rezultatulu luptei intre republicani si monarchisti va otari cestiunea regimelului francesu.

Interesantu e, ca pre candu monarchistii afirma ca majoritatea deputatiloru va vot6 pentru ei, republicanii asicura seriosu ca majoritatea va fi a lor. Se vedemu!

Processulu lui Bazaine decurge inca mereu si interessulu facia de elu remase inca totu asia de viiu. Acuma urm6za ascultarea martoriloru, care ofera momente interesante la cari vomu mai reveni inca, d6r' martorii depunu mai cu s6ma ceea ce s'a referitu deja in reportulu generalului Reviere. Fiindu martorii f6rte multi, ascultarea lor va tien6 inca catu va timpu.

Principele Fridericu de Hohenzollern fratele celu mai teneru alu principelui Carolu, scri6 diurnalele franceze, a mersu in congediu de 6 septemani la Bucuresci unde voiesce mai cu s6ma se se ocupe cu invetiarea limbei romane. „D. N.“ scrie despre ac6st'a: „Casatori'a princ. Corolu a ramasu pana aci fora urmasi barbatesci si pentru aceea s'au esprimatu de repetite ori dorinti'a in cercurile militare ale Romaniei, c6 princ. Fridericu Carolu se prim6sca o comanda in armata, spre a se apropi6 asi6 cu totulu de tier'a romana si de relatiunile romane.“ —

Monitoriulu Romaniei din 7/29 Octombre cuprinde decretulu de convocarea cameriloru in sesiune ordinara pentru diu'a de 15 Noembre. Si a sinodului pe 15 Oct.

Epistola deschisa catra „Kronst6dter Zeitung.“

Noi suntemu vecini, ne vedemu pe fia-care di, pentruca ne nascemu in aceeași oficina. Cu t6te acestea, redactiunile n6stre, c6 redactiuni, comunica asi6 de pucinu un'a cu alta, c6 si cumu „Kr. Ztg.“ ar' esi in Berolinu, 6ra „Gazet'a“ la Turinu. Nu avemu a face nici in clinu nici in maneca unii unii cu altii. Adeveratu simbolu alu separatismului sasescu si romanescu din asi6 numitulu Fundus regius. Numai uneori, f6rte raru, trecundu unii pe langa altii, ne cotimu, ne inboldimu, fora c6 se ne mai dicemu Pardon Messieurs! Unii c6 si altii, ne-amu dedatu cu assemenea ghiolduri.

Este inse unu punctu, pe care ori-candu ilu atengemu, s6mena c6 si cumu ai lov6 pe cineva cu plag'a din sc6l'a vechia preste buriculu degeltorur; te d6re amaru, ca-ci unghiile au reintratu in carne. Acelu punctu este: on6rea nationale.

„Kronst. Zeitung“ camu are pasiunea de mai multi ani inc6ce, c6 se reproduce din alte diarie sciri si faime despre vieti'a sociale si politica a romaniloru, fara c6 se aiba vre-unu criteriu despre adeverulu lor, fara c6 se reflectedie, ca despre acestu poporu se respandescu in adensu si f6rte desu, multime de faime tendenti6se, care adeca -si au scopulu loru precugetatu, tientitoriu departe, s6u cumu ati dice Dv., „von grosser Tragweite.“ Unu articulu de natur'a acestora reproduserati dv6stra si in nr. 170 din 31 Octobre pe pagin'a 2 semicol6n'a 3. Se vede ca Dv. ati fostu sedusi de auctoritatea unoru diarie „Ellen6r“ et „K6let“ si a unoru 6meni c6 dr. C. Cseh, c6 Franciscu Koos, Adamu V6radi si des. . . dr. Iosifu Oroszhegyi*),

*) Acesta dupace fusese destituitu din functiunea statului romanescu pentru misieliile sale, a intratu in servitiu turcescu, de unde asemenea f6 destituitu, si asi6 s'a reintorsu acasa c6 vai de elu.

carii toti au scrisu cate verdi si uscate despre si in contra elementului romanesc. Anume in anulu acest'a, d. Cseh descriendu impressiunile caletoriei sale din Romani'a, a facutu una descoperire mai importanta de catu a lui Christoforu Columbu, ca adéca partit'a „Albiloru“ nu ar' fi liberale, ci ca liberalismulu este numai eminentele meritu alu Rosiloru. De aci „Kelet“ -si ia ocaziune de a defaimá nu numai pe ambele partite, pe Alb'a si pe Rossi'a, ci pe toti romanii fora distinctiune, sustienendu, ca acestu poporu este fórte intolerante, si éta pentru ce :

Romanii nu suferu infientiarea unei reuniuni maghiare in Bucuresci, cu titlu „Hunnia.“

Romanii in a. 1869 n'au suferitu esirea unei Gazete maghiare in Bucuresci, pentruca Ioanu Ghic'a a cerutu cautiune 500 galbini, care s'a si depusu; inse pucinu dupa aceea „Bukuresti Magyar Közlöny“ totu a moritu.

Cost. Rosetti a chiamatu la sine pe fostulu parochu calvinescu Franc. Koos, care (o dice „Kelet“) érá presiedente la unele reuniuni ungueresci, si 'ia disu: Dta domnule esti prea bunu patriotu unguerescu; nóue inse nu ne convine patriotismulu D-tale.

Mich. Cogalniceanu pre candu érá ministru, a gonitu pre acelu Koos din Romani'a.

Romanii numescu pe ungurii ceangai din Moldov'a, „romani de religiunea romano-catholica,“ éra pe ungurii reformati ii numescu calvini.

Romanii din tóte partile sunt tirani pe intrecute.

Rosii aduna impregiuru de sine pe tribunii din Ardealu; Albii nu agitédia pe facia in contra integritatii Ungariei, incolo inse se'i dai pe toti.....

„Kronst. Ztg.“ se revólta in contra colossaleloru minciuni si calumnii acumulate de exbaronulu Orbán (dupa tata secuui, dupa mama turcu) in cartea sa scrisa despre Tiér'a Bârsei. Asiá este, manjiturile lui Orbán coprinde pe langa unele adeveruri, multime nenumarata de minciuni. Apoi cumu de „K. Ztg.“ nu observá, ca „Kelet“ in artic. reprodu su rivalisédia, se intrece in minciuni cu turculetulu Orbán. Aici ne aducemu amente de una sententia a fericitulu O' Connel, care tienea, ca in tiér'a loru minciun'a turcésca trece de superlativulu tuturoru minciuniloru, séu adeca ceea ce in Bucuresci se denóta cu unu terminu fórte expressivu grecoromanescu: Moftu. Ce mai mofturi leltio lei!

Romanii n'au suferitu Hunnia? S'a infintiatu; déra cine se o sustiena? Se'i dè gubernulu subventiune? Da, pre cata dau si ungurii la Reuniunile cele romanesci.

Romanii n'au suferitu in a. 1869 esirea unei gazete ungueresci in capital'a loru? Dara ungurii ce au facutu? Preste una suta si mai bine de ani, ei n'au suferitu se intre incóce nici macaru unu breviariu (Breviarium) si ori-ce carte de rogatiune, tiparita airea, decatu numai in Buda, si ca de exceptiune, si cu mari greutati, cate ceva in Sibiu si in Blasiu. Abia in a. 1862 ministeriulu Schmerling a redicatu acelu blastemu de pre literatur'a romanésca si acea infamia a despotismulu de pre natiune. Déra ce? In acelasu anu 1869 ministeriulu unguerescu a poruncitu se se confisce tóte portretele principelui Carolu I, indata la vama, la intrare. S'au si confiscatu, chiaru si aici in Brasiovu diece exemplarie. Déra cine érá aceia, carii publicá in a. 1869 Gazeta ungueresca in Bucuresci? Éra suditi straini, Koos et Oroszhegyi, inemici turbati ai elementului romanesc si totu-odata nisce ingrati miserabili. Oroszhegyi mancá pane romanésca cá fisicu platitu de statu in districtulu Focsiani, si in acea calitate publicá neincetatu minciunile cele mai infame in „Kolozs. Közlöny“ despre romanii si guberniulu loru. Koos a vedutu bine, cu ce generositate Elen'a Domn'a soci'a lui Alexandru Ioanu I a pusu fundamentu la beseric'a cea nóua calvinesca din Bucuresci, si a daruitu dens'a si altii sute de galbini acelei secte, si totusi nu

incetá a 'si bate jocu de romanii in acelasu „K. Közlöny,“ alu carui redactoru érá unu archi-inemicu, anume Dozsa. In fine gubernulu romanesc aflá despre acele impertinentie ale susu-numitiloru redactori. Asiá ce mirare, déca cutare ministru romanesc le-a vorbitu cevási mai seriosu? Cu tóte acestea, Gazet'a ungueresca a esitu in Bucuresci, si ea nu a moritu de persecutiuni, ci a moritu numai de hectica, pentru ca saracimea secuiesca, care trece din colu, n'are pofta se citésca gazete, mai alesu, ca nici scie citi. Vedeti DV., ca chiaru aici in marele principatu alu Transilvaniei, tóte gazetele secuiesci, de si scriu ori-ce le place, éra nu cá celea robite romanesci, moru tóte de hectica, pentruca secuui n'au nici a diecea parte de intelligentia superióre, dein cata aveti d. e. dv. sasii, care se scia ce este lectur'a, ce este diaristic'a. En, se incerce nisce romanii din Bucuresci a deschide unu diariu romanesc in Pesteá ori in Clusiu; la momentu ar' fi dati preste fruntarie. Ministerulu I. Ghic'a nu a potutu se le céra cautiune, pentruca prin constitutiunea din a. 1866 e desfiintata ori-ce cautiune; se póte inse, ca dela nisce inemici declarati le va fi cerutu vre-o garantia personale; noi inse nu credemu nici acésta. DV. vedeti bine, ca in Romani'a essu, afora de vreo 40 foi politice si nepolitice romanesci, vreo 3 francesci, 3 nemtiesci, 1 bulgarésca, 1 grecésca, 1 italiana, si cine le cere vreo cautiune? Cautiunea de acolo este Juriulu de pressa si codicele penale Napoleonu. Ei au opritu estempu intrarea „Romanulu“ preste fruntarie; si ce sunt expectoratiunile acelu diariu in contra loru, pe langa scárnavele, mojicescile si veninósele invective de tóte dilele, cate se vedu mai in tóte diariile maghiare, in contra elementului romanesc preste totu?

Rosetti au disu lui Koos: „Nóue nu ne convene patriotismulu DTale.“ Fórte bene a disu dn. Rosetti. Patriotismulu unguerescu convene moldavoromaniloru tocma pe atata, pre catu convene unguriloru celu romanesc: apa si focu, séu déca ve mai place, focu si apa la unu locu. Déra sciti DV., candu a disu Rosetti aceste cuvente lui Koos? Le a disu in a. 1867, pre candu d. Rosetti se saturase de cosmopolitismu; pre candu cunoscuse deplinu portarea emigratiunei ungueresci; pre candu in Pesteá se taiá cu sabi'a in patru parti a le lumii si se ducea in triumfu nóue tieri si dóue mari; pre candu Candianu-Popescu ajunsese in temnit'a ungueresca dela Zlatn'a si Aiudu; pre candu comiteles Péchy se prepará se ne arunce pre toti in temnitia; in fine pre candu Rosetti aflase din documente autentice, ca pop'a Koos beuse multu sange romanesc in an. 1849, mai alesu pe Campi'a Transilvaniei.

Cogalniceanu n'a gonitu pe Koos din tiéra, ci l'au gonitu poporaniu lui, in urmarea unoru processe fórte scandalóse, si au cerutu assistentia politienésca in contra lui, pentru cá se'i póta luá chiale beserice si se'lu scótiá din casele parochiali. Dupa repetitele rogari a le reprezentatoru beserice calvinesci, in fine prefectulu politiei capitalei a datu assistentia.

Asiá déra „Kelet“ minte, candu incurca pe Cogalniceanu in acelea scarnavii ale lui Koos, érá DV. ve stá fórte reu, ca ati uitatu asiá curendu actele respective, publicate in acea cauza mai alesu in diariile maghiare si in unele romanesci si nemtiesci. Reu v'a pacalitu „Kelet.“

Romanii numescu pe ungurii ceangai din Moldov'a romanii de religiunea cutare si cutare. Asiá numescu dieu aceia; déra sciti de candu? Numai si numai dela 1867, de candu ungurii numescu pe aprópe trei millióne de romanii Oláh ajku magyar (maghiaru de limba romanésca) si az oláh e hazának galja, adeca valachii sunt ramuri uscate ale acestei patrii, adeca buni de arsu in focu. Totu mai bene „ceangau romanu,“ decatu spurcaciunile cele barbare si selbatice din Aprobate si Compilate, la care vedemu, ca érási se reintorcu unii astadi. Hei, hei, ca au sciutu ei de ce nu s'au

invoitu cu viéti'a odata, cá acelea legi se se stérgea si anulledie prin alt'a nóua, ci au lasatu cá „Oláh natio“ se fia numai „miglen patiatatik;“ cá pe popi se'i póta aruncá in temnitia, ori-candu le va placé (Edictum XLII); cá se -si bata jocu de religiunea si de serbatorile loru, cumu au si inceputu in Ardealu (Part. I tit. 9 crt. I); cá se póta inchide si pe episcopi (oláh Vladica. P. I tit. I. art. 9 de 1655), cumu au amerintiatu pe repaus. metropolitu Al. Siulutiu.

„Romanii sunt tirani pe intrecute.“ Din caus'a tiraniei romanesci emigra pe fia-care anu cu miile, nu numai romanii, ci si secuui multime nenumarata, si chiaru sasi cu sutele, si nemti, franci, italieni, si -si asternu culciusiu in Romani'a. Si cáti romanii emigra din Romani'a in Ungari'a si in Transilvani'a? Nici diece pe ani; ca-ci, candu ajungu la hotaru numai cá trecatori spre alte tieri, ii apuca florile de libertatea nóstra cea de aici. In capital'a Romaniei numerulu protestantiloru érá pana pe la 1850 vreo 500; astadi sunt preste 5 mii, érá catholicii s'au imultitu preste 15 mii, totu din caus'a tiraniei romanesci. Déra inca jidovii cei tiraniti, inpilati, beliti de vii, din cincidieci de mii se facura aprópe la 200 de mii. Mei, mei, ce tirania mei! Si „Kelet“ mai are fruntea se amerintie cu jurisdictiunea consularia, érá „Kr. Ztg.“ ia acea amerintiare de moneta sunatória. Pe cele siepte poteri garante, séu pe cine? Nu se mai faca de risu.

Rosii aduna impregiuru de sine pe tribunii din Ardealu, érá Albii nu. Nu'i aduna nici unii si nici altii, ci numai catu dau ospitalitatea, pe care vi-o dau si vóue, la sutele de teneri trecuti prin scóle, carii in vechi'a loru patria n'au unde se -si plece capulu, si sunt siliti a emigrá pe fia-care anu in numeru considerabile, intre siróie de lacrimi ale mamelor, si intre blasteme infricosiate, pe care candu le audi, ti se scóla perulu maciucá. Numai de candu scimu noi, cá de 35 de ani, au emigratu, anume din Transilvani'a, celu mai pucinu diece mii de studenti romanii din diverse scóle si clase, érá dintre poporu aprópe de diece ori pe atatia *). Nu este tienutu, nu este opidu si urbe mai mare; nu e cleru si monastire, nu e mai nici o ramura de comerciulu si industria, cumu si de functiuni publice, unde se nu affi ardeleni si p'intre ei câte unu banatiénu; érá déca-i intrebi, candu si cumu au trecutu din colu, unii iti respundu suspinandu, altii injurandu si blastemandu. Dará ce e dreptu, amu auditu blastemandu si pe unii secuui, carii crediendu, ca suntemu si noi din ai loru, ne dicea, „Akár mily rozszul legyen idegen földön, de mégis leg rozszabb nállunk oda haza. Az Isten verte volna meg a mi“ Mergeti de vorbitu cu ei in Bucuresci, Ploiesci, Buzen, Brail'a, Galati etc., pentru cá se'i auditu cu urechile vóstre. Vetí aflá si de acei ingrati cá Oroszhegyi si Koos, secuui si sasi, cari injura barbatesce pe romanii, déra totu asiá de barbatesce aduna la galbini, lire si napoleoni, si cumpara case. Bine se ve insemnati: Multime mare de secuui si secuience trecu prin vam'a cucului, adeca fora nici unu passaportu. Sciu chiaru si duoi popi sasesci, carii au trecutu din colu si au intratu in servitiulu statulu romanesc, dupace au acatiatu popi'a de cuiu.

Acestea tóte sunt fapte si impregiurari, care se potu comprobá ori-si candu prin documente autentice scrise, si prin mii de martori. Noi suntemu aici la fruntari'a tieriei, avemu ocaziuni nenumarata de a le cunósce din propri'a esperientia. „Kr. Ztg.“ in sa este acilea; are consangeni si amici de ai sei mai in tóte oppidele si urbile Romaniei, comercianti, apothecari, medici, inca si functionari de statu, cativa tipografi etc. Cu atatu bate mai multu la ochi, déca „Kr. Ztg.“ reproduce in colónele sale minciuni si absurditati culése de prin diarie jidovesci si din acelea, despre care scie fórte bine, ca

*) In capitala una suburbie intréga e locuita numai de ardeleni, romanii si secuui si ceva nemti.

